

RENÉE SCHELTEMA (66) werkte met haar dochter aan haar film *Normal is Over*, over de klimaatproblematiek. Twee dagen na de afronding kwam haar dochter om in een auto-ongeluk. „Een jaar lang regende het alleen maar in mijn hoofd.“

Door onze redacteur **Paul Lutikhuis** Foto **Merlijn Doomernik**

‘Ik was mooi en een beetje gek, dat was mijn geluk’

Het is een aangrijpend moment, als de indrukwekkende documentaire *Normal is Over* van Renée Scheltema na bijna

één uur en drie kwartier eindigt met een foto van een vrolijke jonge vrouw met de tekst: ‘voor mijn geliefde jongste dochter Lisa, die de laatste drie jaar van haar leven eraan heeft gewijd om deze film de wereld in te helpen. (1989-2015)’.

Normal is Over is een persoonlijke zoektocht van Scheltema naar de relatie tussen geld, ongelijke verdeling van welvaart, klimaatverandering, het uitsterven van soorten en het uitputten van grondstoffen. „Ik heb zoveel vragen“, zegt Scheltema als voice-over in het begin van de film. „Brenge we ons voortbestaan in gevaar voor geld? Kan ik ook maar iets begrijpen van de enorme omvang van de problemen en tegelijkertijd oplossingen aandragen?“

De film is Scheltema’s magnum opus. Ze heeft er vijf jaar aan gewerkt, vrijwel alles zelf gedaan. Ze was regisseur en producent, deed zelf het camerawerk en het geluid, maakte de interviews en schreef het script. Ze reisde er de hele wereld voor over, sprak in Australië met de bekende klimaatactivist Paul Gilding, in de VS met filosoof Charles Eisenstein, in India met milieuactiviste Vandana Shiva, in België met geldeconoom Bernard Lietaer, in Bhutan met lama Ringu Tuku, en in Zuid-Afrika met dichterpsychiater en natuurgids Ian McCallum.

Zo verzamelde Scheltema ruim 180 uur beeldmateriaal over wat er nodig is „om de planeet te genezen“. Nee, zegt McCallum, niet de planeet hoeft te genezen, wij zijn het die genezen moeten worden. *Healing* - genezen - betekent ‘heel worden’ en dat is volgens McCallum een proces. „Onze taak is het“, zegt Scheltema in de film, „om in de komende eeuwen de schade te herstellen, diersoorten te redden, ecosystemen uit te breiden en geld weer te verbinden met de natuur.“

Als Renée Scheltema in de Verenigde Staten niet de verkeerde afslag had genomen, was *Normal is Over* er misschien nooit gekomen. Ze is begin twintig en maakt samen met een vriendin een lange reis, van New York naar Rio de Janeiro. Het plan is om via Dallas naar Mexico te gaan, maar door een vergissing belanden ze in Denver. Dan kunnen ze net zo goed via Californië reizen. Daar, op de universiteit van Berkeley, ontdekt Scheltema de opleiding televi-

siejournalistiek. Ze weet meteen: dat is wat ik wil. Na haar reis schrijft ze zich in.

Scheltema heeft dan al een kandidaats rechten en doctoraal criminologie in Leiden achter de rug. Maar voor criminoloog is ze niet in de wieg gelegd. Ze wordt er nog somberder van dan ze in die tijd toch al is. „Wat me aantrok in de criminologie was de diversiteit van onderwerpen“, vertelt Scheltema aan de keukentafel in het huis van een goede vriendin in Amsterdam bij wie ze logeert „Economie, sociologie, psychiatrie, al die factoren waardoor een mens wordt wie-ie wordt.“

Zelf komt Scheltema uit „een deftig gezin“. Haar vader kwam uit Bloemendaal, haar moeder uit Blaricum. „Nou, dat zegt genoeg“, vindt Scheltema, die zelf opgroeit in Bergen.

Erg gelukkig is ze er niet. „Ik was de eerste van drie kinderen. Mijn moeder was 21 toen ik geboren werd. Ze wilde geen kinderen en zeker geen meisje. Mijn moeder zei wel eens: ‘Ik kan niet wachten tot je uit huis bent’. Op mijn tiende werd ik op een internaat gezet - geschopt, zo voelde ik dat. Pas in de laatste jaren voor mijn eindexamen - ik was denk ik 14 jaar - kwam ik terecht in een pleeggezin dat me in huis nam om wie ik was en niet omdat mijn ouders ze betaalden. Voor het eerst voelde ik wat het betekende om gewaardeerd te worden. Zij hebben mij gered.“

Het diepe

Ze keert terug uit Berkeley met een diploma televisiejournalistiek op zak. „Daarmee kon ik bij elke omroep terecht. Want dat had nog niemand gedaan. Ik koos voor *Panoramiek* van de NOS, met Maarten van Traa, Pieter de Vink en Klaas-Jan Hendriks. Ik werd meteen in het diepe gegooid. Fantastisch. Mijn allereerste programma was een sociaal-economisch portret van Egypte onder Anwar Sadat. Die mannen vonden dat maar niks, zo’n jong vrouwtje dat er met alle aandacht vandoor ging.“

Ze stapt over naar *TROS Aktua*, met Wibo van der Linde. Niet het soort omroep waar ze zich thuis voelt. Maar Van der Linde geeft toestemming voor een reis naar China. „Ik wilde een beeld

Filmmaker

Renée Scheltema (1951) studeerde rechten en criminologie in Leiden en deed een master in televisie- en fotojournalistiek aan de University of California in Berkeley.

Voor Amnesty International maakte ze de film *Op de drempel van de dood* (1984) en voor de IKON *Back to Terror* (1985).

Na een periode als fotograaf werkt ze sinds 1997 weer voornamelijk als maker van documentaires als *Hush, a portrait of Tracy Payne* (2001), *Something Unknown is Doing We Don't Know What* (2011) en *Normal is Over* (2015).

schetsen van het land na de dood van Mao. Ik zou me met een vriend uit Hongkong aansluiten bij een reisgezelschap. Dat was destijds ongeveer de enige manier om het toen nog gesloten China binnen te komen. Ik zou stiekem filmen met een 8mm camera.

„Drie weken voor vertrek werd ik op kantoor bij Wibo geroepen. ‘Renée’, zei hij, ‘je collega’s hier hebben gehoord dat jij naar China gaat. Dat vinden ze niet rechtvaardig. Dus ik kan het niet maken om jou als nieuwkomer daarnaartoe te sturen. Je reis gaat helaas niet door.’

„Toen heb ik mijn koffertje omgedraaid en gezegd: Wibo, dank je wel, maar ik ga toch en ik neem hierbij ontslag. Zingend keerde ik in mijn oude Mini terug naar Amsterdam en ik voelde me ongelooflijk vrij.“ Beelden van de documentaire, die later door de NCRV is uitgezonden, zijn te zien in *Normal is Over*.

Scheltema filmt in die tijd wel vaker op gevaarlijke plekken. „Ik was mooi, springerig en een beetje gek. Mensen geloven niet dat ik tot dit soort dingen in staat ben. Dat was mijn geluk.“ Zo reist ze naar het Birma van de generaals en spreekt ze voor de Olympische Spelen in Moskou in 1980 in het geheim met dissidenten. „Ik wilde begrijpen hoe het in elkaar zat. Al snel had ik in de gaten: oké, het gaat dus om grondstoffen, het gaat dus om macht. Zaken die me niet zo interesseren. Het zijn geen dingen waar je gelukkig van wordt of die het lot van mensen zouden moeten bepalen. Ik verloor mijn interesse in de internationale politiek vrij snel. Als ik het mechanisme snap, ga ik iets anders doen. Zo heb ik al mijn films gemaakt.“

Op haar 33ste leert Scheltema haar echtgenoot kennen. Ze krijgen twee kinderen, wonen vlakbij het Vondelpark in Amsterdam en hebben het, zoals Scheltema het zegt, goed voor elkaar. „Ik ben toen gestopt met filmen. Film is een soort baby, en ik had al twee kinderen. Ik was bang dat ik mijn kinderen zou verwaarlozen. Ik wilde ze alle liefde en toewijding geven.“

Ze stapt over op fotografie, een vak dat ze zichzelf heeft geleerd - „gewoon boekjes lezen en doen“. Ze werkt voor het blad *Kinderen* en later onder andere voor de *Krant op Zondag* en *Panorama*

en ze wordt liaison bij het vermaarde Franse fotoagentschap Gamma. „Ik was supergelukkig in die tijd. Je wordt uitgestuurd, maakt een foto, je krijgt betaald en je hoofd is weer leeg. Terwijl film... pff, dat gaat soms jaren door, kost zoveel meer energie.“

Als de kinderen drie en vier jaar oud zijn, besluit het gezin naar Zuid-Afrika te verhuizen, vlak voordat Nelson Mandela er president zou worden. In *Normal is Over* legt Scheltema uit dat ze dat deed om haar kinderen een gevoel voor natuur bij te brengen, een tweede taal te leren en weerbaarheid te geven door op te groeien in een ontwikkelingsland.

Als haar man na een aantal jaren terugkeert naar Nederland, blijft Scheltema achter met de kinderen. Ze pakt haar filmcamera weer op. En dan, op haar zestigste, na een week mediteren in Zuid-Frankrijk, besluit ze eindelijk de film te maken waar ze al zo lang aan denkt. „Ik realiseerde me dat het een enorm project zou worden, waar ik mijn laatste geld aan zou moeten spenderen. Maar ik wist ook dat ik het aankon. Ik klim nog steeds in bomen. En ik vind het nog altijd leuk om de grens op te zoeken.“

Ongeluk

Bijna vijf jaar is ze met *Normal is Over* bezig. De laatste drie jaar krijgt ze hulp van haar jongste dochter. „Lisa zei: ‘Mama, we moeten deze film maken en er een ‘beweging’ van maken’, ik vind dat belangrijk, ik wil jou helpen.’ Als ouders een kind dwingen om voor hen te werken, is dat niet goed. Maar als een kind heel graag voor jou wil werken, moet je maar ja zeggen.“

Scheltema weet nog hoe haar dochter vlak voor de film klaar was op Facebook schreef: *the end is nah* - op zijn Zuid-Afrikaans. „Als het klaar was zou zij alvast naar Europa reizen, want we overwogen om daar weer te gaan wonen. Maar de dag waarop ze zou vertrekken, werd de dag van haar begrafenis. Ze is omgekomen bij een verkeersongeluk, twee dagen nadat de film klaar was. Ik zie haar nog weggaan: ‘Dag mama, tot morgen’. En ze is nooit meer teruggekomen. Een jaar heb ik toen stil gestaan. Het regende alleen maar in mijn hoofd.“

Het liefst zou Scheltema de film nu loslaten. „Maar ik kan dat pas als er mensen zijn die de film de wereld in brengen. Waarom dat niet gebeurt? Omdat er geen geld is. En omdat ik mezelf heel slecht kan verkopen.“ Ze weet precies wat ze wil gaan doen. Een nieuwe film maken voor een jonge generatie die wil helpen om de wereld te genezen.

Via de website normalisoverthemovie.com is *Normal is Over* te zien (op Vimeo) of kan een screening worden aangevraagd.

‘Mijn moeder wilde geen kinderen, en zeker geen meisje’